

Dr. Puky Árpád polgármester munkássága¹

Horváth László

ABSTRACT: *The Work of Mayor Dr. Árpád Puky* Dr Árpád Puky was the successful and popular mayor of Gyöngyös from 1919 to 1942, for 23 years. It was during his time that the town was rebuilt from her ruins after the great fire of 1917, the revolutionary period following World War I, and the Roumanian military occupation. Most of our public institutions are still in the form he had dreamt and planned them; the town center and the network of streets were also the results of his activity as a mayor.

It was his great plan and dream to organize Gyöngyös and the Mátra into a holiday resort known and respected nation-wide. This earned the town not only fame but also a significant new source of income, since after Trianon the previously used holiday resorts fell outside the boundaries. The improvement of the Mátra into holiday, spa, and winter sport center is arguably to be attributed to the initiative and leading activity of Dr. Árpád Puky.

He was not a member of any party; in fact, he stood above party politics. Not being friendly to the German, he was sent into retirement by the body of representatives on 9 February, 1942—after more than 20 years of successful and impressive activity as a mayor. After the war he became the president of the local National Committee, supported by the approval of the whole town. This time he was not friendly enough to the Soviet Government; the Communists first deprived him of his status, and in 1952 they refused to pay his pension. He died in the summer of 1959, at the age of 82, in poverty and loneliness. He is buried in the Uppertown Cemetery.

1959-ben, azaz több mint 40 éve hunyt el Gyöngyös város történetének legsikeresebb és legmaradandóbb emléket maga után hagyó polgármestere, bizáki dr. Puky Árpád. A kerek évforduló sokadik alkalmat nyújtja számomra, hogy emlékezzem és felhívjam a várost, a régiót, sajnos még most is élő tartozására. Nem becsüljük, nem értékeljük eléggé a jelentős gyöngyösi személyiségeink emlékét. Dr. Puky Árpádnak már nincs szüksége emléktáblára, utcanévre, kopjafára, külsőségre. Nekünk magunknak kellene, hogy legyen igényünk, odafigyelésünk és szándékunk erre!

1989-ig azt hittem, hogy az addigi politika berendezkedés parancsolt csak hallgatást és feledést. Szándékos volt a részemről, hogy az újrainduló Gyöngyösi Kalendárium sorozatban 1990-ben épp az Ő munkásságát, emlékét mutassam be a mátraaljai olvasóknak. Sajnos az akkor blikkfangosnak szánt nyitósoraim mind a mai napig, most is érvényesek: „*Valakit elfelejtettünk. Valaki régen elment, és itt hagyta munkája gyümölcsét, Gyöngyös várost. Volt idő, amikor utca viselte nevét (a mai Mátrai út), s volt idő, amikor nevét is elkerültük...*”² Ma, amikor a nagy utcanév-mizériát már magunk mögött hagytuk, s mikor már talán a vad-disznóról, a bagolyról, a gyopárról (mely itt teljesen tájidegen növény) is képesek voltunk

1 A tanulmány elkészültét a DUNAHOLDING Alapítvány támogatta, melyet ezúton is köszönök.

2 HORVÁTH László 1990. 42.

utcát elnevezni, neki még mindig nem jutott az emlékezetből. Egyetlen egy általa emelt közintézmény nem tudott pár ezer forintot egy emléktáblára „összehozni”, s a feledés köde is inkább sűrűsödőben van a neve és emléke körül.

Születésének 120. évfordulóján terveztek már egy megemlékezést és kiadványt. Sajnos 1997-ben ez is elmaradt. Ekkor megjelentettem egy újabb figyelemfelkeltő cikket a Mátrai Lapokban Dr. Puky Árpádról³, s leszámítva Misóczki Lajos 1997. decemberi idegenforgalmi aspektusú dolgozatát⁴, valamint Molnár József 1999. januári műsorfüzetben megjelent emléksorait⁵, nagyjából fel is soroltam a Puky Árpád életéről szóló 1945 utáni sértően rövid szakirodalmat. 1999 nyarán a Junior Art Egyesület szervezésében végre egy emlékülést tementelt neki a város, s ebből az alkalomból az Önkormányzat felújította a Felsővárosi temetőben található síremlékét. Az itt elhangzott előadásokat eredetileg egy önálló kiadványban tervezték megjelentetni, de ez is elmaradt pénzügyi okok miatt. Mostani írásomnak ezért nem más a célja, minthogy fedezzük föl ismét a városépítő polgármestert, tegyük helyére személyét a gyöngyösi Panteonban, ismerjük meg végre életét és munkásságát.

1. kép. Puky Árpád 1927-ben

Semmi nem predesztinálta születésekor a későbbi látványos és sikeres gyöngyösi jövőjét. Egerben született 1877. július 1-én a nyomtatásban megjelent életrajza szerint⁶, bár a családi emlékezet Átányt és az átányi családi birtokot őrizte inkább születése helyeként.⁷ A református, nemesi származású Heves megyei birtokos család eddig legismertebb alakja nagyapja, Puky Miklós volt.⁸ A nagyapa 1848-ban a megyei radikális ifjakat vezette, majd az első népképviselői választásokon Heves és Külső-Szolnok Vármegye országgyűlési képviselőjévé választották. Ilyen minőségében előbb a nemzetőrség toborzásában, szervezésében tűnt ki⁹, majd 1849 január 3-tól Heves vármegye első alispánjának is kinevezték. Igazán legendás tisztsége a komáromi erődrendszer kormánybiztossága volt, melynek „elismeréseként” a szabadságharc leverése után halálra is ítélték. (Emigrációból csak a kiegyezés után térhetett haza, mikor ismét Heves vármegye alispánjává választották.) Ilyen forradalmi érzelmű, történelmi családból származott Puky Árpád.

Puky Árpád elemi iskoláit Egerben, középiskoláit Egerben és Késmárkon végezte, majd engedve a

3 HORVÁTH László 1997/a. 6.

4 MISÓCZKI Lajos 1997. 28–30.

5 MOLNÁR József 1999.

6 SZÉKELY Jenő 1931. 160. Szülei csak a gyermekek megszületése után házasodtak össze. Puky Árpád is születésekor édesanyja családnevét kapta, s csak később vette föl a Puky családnevet.

7 Sógornője, Puky Kálmánné visszaemlékezése (1989)

8 JUHÁSZ István 1996.

9 HORVÁTH László 1999. 18.

családi és származási hagyományoknak, a jogi pályát választotta és a jogi akadémiát Egerben végezte, végül Budapesten szerezte meg az ügyvédi diplomát.¹⁰ Egerben a jogakadémia miatt igencsak telített volt a pálya, ezért 1909-ben Gyöngyösön kezdett ügyvédi praxist, és tehetségének, megnyerő modorának, családi kapcsolatainak köszönhetően irodája sikeresen működött. 1915-ben bevonult a 10. Honvéd gyalogezredhez és kezdetben Szerbiában teljesített szolgálatot. 1917-18-ban a hírhedt olasz csatamezőket küzdötte végig, majd 1918 novemberében főhadnagyi ranggal leszerelt és hazatért Gyöngyösre – vesztére.¹¹ A kommün alatt ugyanis 14 gyöngyösi polgárral együtt – mint a város közvéleményét, magatartását leginkább meghatározó embert –, túszként tartották fogva.¹² Később Budapestre kellene elszállítani őket a vörösöknek, s a zavart kihasználva Puky Árpád rabtartóitól elszökött, egy ideig a Mátrában bujkált. Tragédiájára itt meg a betörő cseh csapatok fogságába került, akik egészen a csehországi Josefstadtig hurcolták magukkal. Az itteni rabságából csak 1919. augusztusában szabadult. Mint meghurcolt embernek, tevéleges ellenforradalmárnak, a kommün bukása után tovább nőtt a tekintélye. A román katonai megszállók kivonulása után tartott képviselőtestületi ülésen, 1919. november 18-án őt választották meg Kemény János után Gyöngyös város polgármesterévé.¹³

Csakhogy ez a város már koránt sem az, melyet 1909-ben lakhelyévé választott, s 1915-ben fájó szívvel elhagyott. Ekkor az egész ország kifosztva, elszegényedve, megnyomorítva és körbenyírbálva hevert. Gyöngyösön pedig a tűzvész hatására mindez még hatványozódva jelentkezett. 1917. május 21-én a város történelmének legtragikusabb tűzvésze pusztított. Elpusztult az egész belváros, leégtek a templomok, a városháza, és sok száz család hajléktalanná vált. Hiába a „szövetséges” Európa részvéte és támogatása, az országban elinduló „szegedi” méretű adakozás, a nagyszerű szakemberek szép, már-már idillikus tervei, valamint az összegyűlt egymillió négyszázezer korona az újjáépítésre. Sem a világháború, sem annak számunkra tragikus befejezése, sem az ezt követő forradalmi időszak vagy a román megszállás nem teremtett lehetőséget a város építésére. Polgármesterré választásakor Gyöngyös még romokban állt, a tűzvész sújtotta lakosság jó része továbbra is kaszárnyákban, in-szégszállásokon lakott.¹⁴

A 42 éves polgármester, a város élére állva nem kisebb feladatot vállalt, minthogy a romokból várost építsen, a megszűnt gazdasági forrásokat feltárja, a lerongyolódott köz- és magánvagyonot talpra állítsa.

A polgármester jól látta, hogy a lakosságnak most már nem alamizsnára, hanem munkalehetőségre van szüksége. Így az általa kezdeményezett vagy támogatott középítkezések, útburkolások számtalan munkaalkalmat teremtettek. Lassan a romok közé visszaköltözött az élet, a foghíjak kezdtek eltűnedezni.

A legégetőbb probléma a vízkérdés volt. Nyáron a szárazság idején Gyöngyös kútjai kiapadtak, s ez tette lehetővé a szinte rendszeres tűzvészeket. Az ekkor épülő gyöngyösi vízművek Magyarország egyik legmodernebb városi közműve lett, mely 1927-ben készült el. A vá-

10 HORVÁTH László 1990. 43.

11 SZÉKELY Jenő 1931. 160.

12 Tamasy CSÉPÁNY Pál naplója 1913-19. 110-115. Leírja a járásbíróság épületében – fogvatartásuk helyén –, a komunisták hozzájuk intézett szónoklatát: „...*Ha a városban ellenforradalom törne ki, mi önöket itt lemészároljuk. Tehát saját maguk jól felfogott érdekeiben jól teszik, üzenjenek ki a hozzátartozójukhoz, hogy ne tegyenek semmi kísérletet a lázadásra, mert akkor az önök napjai meg vannak számlálva...*”

13 MISÓCZKI Lajos 1997. 28.

14 HORVÁTH László 1999. 37.

2. kép. Gyöngyös Hanisz Imre tér (Fő tér)

3. kép. Nemzeti Bank és Tűzoltólaktanya

ros területén 145 tűzbiztonsági csapatot helyeztek el. Részint összeköttetéseinek köszönhető, hogy a hatalmas beruházást az amerikai Speyer kölcsönből valósíthatták meg. A 19 km-nyi vízvezeték, az ekkor bekötött 756 házi csatlakozás, vagy a beruházás keretében elkészült Petőfi utcai Víztorony ma is hirdeti, Gyöngyös többé nincs kiszolgáltatva a lángoknak.¹⁵

A lakásínség is megszűnt a városi hatóság céltudatos munkája folytán. Az állami kislakások létesítése, az építetők támogatása, a tűzkárosultak részére juttatott, valamint a föld-reform kapcsán kiosztott telkeken történt építkezések által. A városrendezési tervek, az új utcaelnevezések s az új házszámok megszüntették a városnak régi, falusias jellegét. 1923. január 1-én Gyöngyös közigazgatási területéhez csatolták a várossal már összeépült Gyöngyöspüspöki községet, s ezzel a település új fejlődési irányt nyert. Nemcsak a patakat szabályozták ekkor, s építettek rá jó pár új köhidat, hanem ennek köszönhetően szinte napjainkig a déli irány dominál a város terjeszkedésében. (Az Érsekföld 1920-30 között népesült be, itt a Laktanya hátánál, az ún. Újtelepen végül 120 kislakás nőtt ki a földből.) Összességében a városban csak 1929-ig 445 új ház épült és 63 ház kapott teljesen új tetőzetet.¹⁶

4. kép. Járásbíróság és háttérben az adóhivatal

Középületek egész sorának megépítése az ő nevéhez kötődik, csakúgy mint számtalan park létesítése, új utcák nyitása, patakmedrek szabályozása. Példaként álljon itt néhány nagyszabású, városképi jelentőségű alkotás. 1925-ben készült el a Wälder Gyula terveit dicséző Nemzeti Bank – Tűzoltó laktanya épületegyüttes, 1926-ban új adóhivatal, 1927-ben Postapalota épült.¹⁷

15 LADÁNYI Miksa (Szerk.) 1936. 111.

16 Nemzeti Újság 1927. november 20. 20. old. Képek Gyöngyös városáról

17 Nemzeti Újság 1927. november 20. 20. old. Képek Gyöngyös városáról

Református létére rendszeresen felbukkant az épülő Szent Bertalan-templom állványain is, tárgyalt a kőművesekkel, piktorokkal, szobrászokkal. Gyűjtést indít a harangokért, az orgonáért. Bozsik Pál plébános mellett neki van a legnagyobb szerepe abban, hogy a templomot, mint országos híru műemléket látogathatjuk mind a mai napig. Polgármestersége alatt az országban itt épült az egyetlen új vidéki zsinagóga a Status quo felekezet számára, de kifestették a Barátok templomát, teljesen megújították a Szt. Erzsébet templomot, és átalakították a református parókiát is.¹⁸

Az egészségügyi és szociális intézmények közül neki köszönhetjük a Tüdőbeteg gondozót, a nemibeteg gondozó intézményeket, ő vezette be az iskolás gyerekek ingyenes szem- és fogvizsgálatát és kezelését, ő teremtette meg a városi napközi otthont és bölcsődét. Mint a kórházbizottság elnöke meghatározó szerepet játszott abban, hogy a városi Alapítványi Közkórház lépést tudott tartani az adott kor fejlődésével. A városnak korszerű és jól felszerelt, ügyesen vezetett kórháza volt, kiváló szakemberek vezetésével. A háború utáni talpraállást Frindt Ferenc József kórházigazgató neve fémjelzi, míg 1936-tól a legendás Wiltner Sándor igazgatta az intézményt.¹⁹

5. kép. A gyöngyösi Postapalota

18 HORVÁTH László 1997/b. 277.

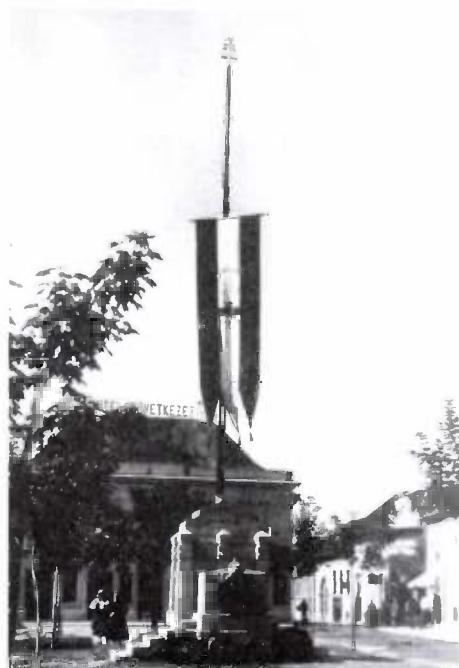
19 BACHÓ László, Dezséri 1938. 174.

A város oktatási helyzete is sokat változott az ő idejében. 1923-ban vette fel a gimnázium egykori jótévedője után a gróf Koháry István Gimnázium elnevezést. A Klebersberg Kúnó-féle középiskolai reform életbeléptetésekor 1924-ben előbb ún. reálgimnáziummá szervezték át, bár a francia nyelv kötelező oktatásával, majd –talán fennállásának kerek 300 éves évfordulóját is kihasználva –, 1935-től újra gimnázium.²⁰

Még az 1930-as évek közepén is a gyöngyösi lakosság 37%-a őstermelő, azaz jobbára szőlőművelésből igyekezett fenntartani családját. Ha ehhez az arányhoz hozzáadom azon kereskedők, hivatalnokok, iparosok, stb. létszámát, akik közvetlenül szintén megélhetésüket a gyöngyöskörnyéki szőlő-monokultúrához kötötték, kiderül, hogy a város lakosságának közel a felét a szőlő és a bor tartja el. Márpedig a borkultúra éppcsak kiheverte a szőlőtetű kártételeit, mikor újabb csapás következett. Trianon következtében elveszett a hagyományos piac, a '20-as, '30-as évek „filoxeravészét” az értékesítési nehézség jelentette. Váltani kellett, új piacokra volt szükség, jobb minőség a cél, az igényekhez rugalmasabb alkalmazkodás. (Csemegeszőlőre még nőtt is az igény, de ehhez a termelőknek fajtát kellett volna váltani.) Szükség volt a régióban magasabb mezőgazdasági szaktudásra, korszerű ismeretekre. Ezt szolgálta az 1925-ben megalapított Felsőmezőgazdasági Iskola, hol a régióban olyannyira hiányzó szaktudás mellett érettségi vizsgálatot is tehettek az itt tanulók. Az iskola sikerét mutatja, hogy az ország összes felső mezőgazdasági szakiskolája közül a gyöngyösi volt a legnépesebb.²¹

Az 1909-ben üzembe helyezett áramfejlesztő telep, mely az egész várost villamos árammal látta el, elavult. A polgármester a háború utáni nyersanyaghiányra tekintettel a város határában feltárt lignitmezőkre irányítja a figyelmet, s 1924-től a Budapest-Gyöngyös városi szénbánya szolgáltatja már az áramot. Az addig kihasználatlan lignitvagyon korszerű hasznosítása érdekében a polgármester még külföldi tanulmányutakat is folytatott, s ezzel megindította azt a bányászati, ipari fejlesztést, mely mindmáig jelentős a város életében.²² A mostani „jogutód”, a Mátrai Erőmű Rt. az egész megye legnagyobb iparvállalata.²³

Nagy terve és álma az volt, hogy Gyöngyöst és a Mátrát országos hírű és elismert üdülőhellyé szervezze. Ezzel a város nemcsak hírnevet, hanem egy új és jelentős bevételi forrást is szerzett volna, hisz Trianon után a Mátra szerepe jelentősen megváltozott. A ha-

6. kép. A Mátra Országzászló a gyöngyösi Fő téren

20 HONTERT Rezső 1984. 58.

21 LADÁNYI Miksa 1936. 116.

22 Gyöngyösi Lapok 1929. november 2. 1–2. old. Dr. Puky Árpád tízéves polgármesteri jubileumára

23 HORVÁTH László 1998. 21.

táron kívülre kerültek az ország addigi üdülőközpontjai: Palicsfürdő, Herkulesfürdő, Ótátrafüred, Felka, Lomnic és Abbázia. Így a még múlt században is elhanyagolt, csak erdei ösvényeken járható Mátra egy csapásra az ország legnagyobb turisztikai központjává vált, többek között Puky Árpád nagyszabású szervezése nyomán. Azt hirdette, azért is elsőrendű idegenforgalmi gócpont lehet e tájék, mert ellentétben például a népszerű fürdőhelyekkel, a Mátraalja télen-nyáron egyaránt szolgálja az idelátogatók igényeit. Nemcsak a táj változatosága és szépsége, de sajátos mikroklímája is egész évben alkalmassá teszi pihenésre, kikapcsolódásra, üdülésre, gyógyulásra.

7. kép. Mátraháza Sport Szálló

Még a mostani Mátrafüred környéke is ismeretlen volt a gyöngyösiak számára egy jó évtizeddel korábban. A Mátra Egylet és Hanák Kolos igyekezett a múlt század végén a gyöngyösi Mátrát népszerűsíteni, s az ún. Pusztabenén (a mai Mátrafüred) Pápai Mihály építési vállalkozó kezdett villákat építeni.²⁴ De az igazi fellendülés az első világháború után kezdődött el. Bizonyíthatóan Puky Árpád kezdeményező, majd vezető tevékenységének tulajdonítható a Mátrának gyógy- és üdülöhelyé, valamint téli sporthellyé fejlesztése. Egy éve sem volt polgármester, mikor nagyon is tudatosan figyelme a Mátra és az idegenforgalom felé fordult. A Mátra Egylet 1920 november 3-án valósággal újjászerveződött Stiller János gimnáziumi tanár vezetésével, s Puky polgármester – mint az Egylet tiszteletbeli elnöke –, már ekkor és itt kijelentette, mindent elkövet, hogy „...a Mátra csonka hazánk legvonzóbb idegenforgalmi helye legyen...”²⁵

24 HANÁK Kolos 1897. 24.

25 Puky Árpád beszédét idézi MISÓCZKI Lajos 1997. 28.

8. kép. Mátraháza Honvédtiszti Üdülő

1922-ben a város szerződést kötött az országos Idegenforgalmi és Utazási Vállalat Rt-vel, melynek értelmében megnyílt az Rt. helyi fiókja. Ezen részvénytársaság később az ismerősebben csengő IBUSZ Rt. nevet nyerte, s helyi fiókirodája vidéki viszonylatban – dr. Bakó Oszkár vezetésével –, olyan sikeressé és forgalmassá vált, hogy az Országos Magyar Idegenforgalmi Tanács végrehajtó bizottsága Sopron után a második országos értekezletét 1929. június 27-én Gyöngyösön tartotta. Ezen az országos értekezleten mondta ki először az elnöklő dr. Puky Árpád a később sokat emlegetett jelszót: „*Legyen a Mátra a magyar Semmering!*”²⁶

Nyáron a turisták, télen a téli sportok szerelmesei, főleg a síelők lepték el a Mátrát. 1926-tól a Mátravasút személyszállításra alakította át tehervagonjai egy részét, s beindította a népszerű „kisvasút” működését, mint korlátozott közforgalmú üzemet. 1929-től aztán az akkori legkorszerűbb közlekedési eszköz is beállt a mátrai idegenforgalom szolgálatába, autóbuszjáratok közlekednek menetrendszerint Gyöngyös – Parád, illetve Gyöngyös – Szanatórium – Turistaház útvonalon.²⁷

A növekvő idegenforgalom igényli a szálláslehetőségek bővülését is. A Magyar Hegymászók Egyesülete 1921-1925 között Galyán építtetett egy 140 férőhelyes menedékházat.²⁸ Puky Árpád Vas József népjóléti miniszterhez fűződő személyes jó kapcsolatának köszönhetően elérte, hogy a '20-as években a Nagy-somorréten kezdték el állami pénzből felépíteni az ország legnagyobb tüdőbeteg szanatóriumát. Ez a hatalmas építkezés a nagy gazda-

26 MISÓCZKI Lajos 1997. 28.

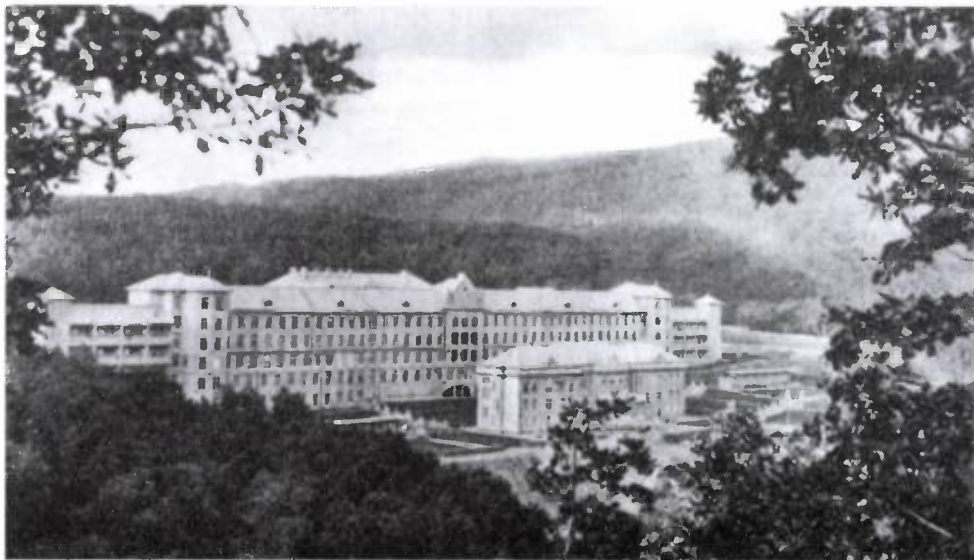
27 SZÉKELY Jenő 1931. 143.

28 MISÓCZKI Lajos 1997. 29.

9. kép. Puky Árpád az 1930-as évek második felében

sági válság idején közel 1000 embernek biztosított munkaalkalmat, valamint az elkészült Horthy Miklós Magyar Királyi Szanatórium Mátraházán később is legalább 200 főnyi személyzetet foglalkoztatott.²⁹ A több mint 300 beutalt beteg további látogatókat, rokonokat vonzott a Mátrába. A hozzátartozók sokszor az egész gyógykúra idején szeretteik közelében szerettek volna maradni, így elkezdődött a szanatórium környékének magánszállókkal, panziókkal, szállodákkal való beépítése. S ezzel elkezdődött a nagyon jelentős volumenű magántőke beáramlása is a Máttra idegenforgalmába.³⁰ Előbb csak az ún. Kaparóházat fejlesztgették menedékházként a Máttra Egylet vezetői, majd bővítették és elnevezték Hanák Kolos Menedékháznak, de ez kevés volt a megnövekedett igény kielégítésére. 1930-ban nyílt meg a mátraházi Sport Szálló, az ún. Pagoda.³¹ 1931-ben Puky Árpád felavatta a Mátraházi sügrósáncot, 1933-ban pedig az ország legmagasabb pontján, a Kékesen készült el a Kékes Szálló nagyszabású beruházás.³²

10. kép. Mátraháza Horthy Miklós M. Kir. Állami Szanatórium

29 BARCZA Imre–VIGYÁZÓ János (Szerk.) 1930. 42.

30 PÁSZTOR József 1929. 57.

31 FEHÉR Miklós 1973. 226.

32 MISÓCZKI Lajos 1997. 29.

1935-ben a Napsugár Üdülő nyitotta meg kapuját, de szintén állami pénzből felépült a 130 vendégágyas Vak Bottyán Honvédtisztai Üdülő, majd a 90 ágyas MÁV Vasutas Üdülő Mátraházán. 1935-ben Mátrafüred hivatalosan is üdülőhely minősítést kapott (kb. 1000 fő befogadására alkalmas szálláslehetőségeivel), s mindezek után 1936-ban Puky Árpád beindította a város nagyszabású kampányát: „Hív a Téli Mátra!” mottóval.³³ A sikert Puky 1937-ben így foglalta össze: „...Huszonnyolcezer a lakosaink száma, és jöttek kirándulók Gyöngyösre 40 ezren...”³⁴

11. kép. A Mátravasút gőzmozdonya kisiklott 1938. augusztusában.
Wiltner Willibald felvétele

33 MISÓCZKI Lajos 1997. 29.

34 Idézi MISÓCZKI Lajos 1997. 30.

1939-ben – még a világháború kitörése előtt utolsó nagyberuházásként – nyitotta meg a Galyatetői Gyógyszálló kapuját. A mátrai idegenforgalom fellendülését kortársai is egyértelműen Puky Árpád személyes érdemének tudták be. Barátai és tisztelői az erdei utak mellett táblákat állítottak fel az alábbi szöveggel:

*„Város köve, erdők fája
E hegységnek minden tája
Patak vize, madár dala,
Fű, lomb, virág, szellők szava,
Vándor, ki a kies tájon
Megpihen e szép virányon,
Hódol Mátra hőségnek
Pukynak a vezérnek.*

*Puky Árpád Gyöngyös város polgármesterének a Mátra szerelmesének/
Tisztelete és szeretete jeléül Allította ezt az emléket/
A Magyar Államvasutiak Takaré- és Segélyszövetkezete”*

12. kép. Kécesszálló

A gyöngyösiek körében páratlanul népszerű. Polgármesterségének 20 évfordulóján egy iparos, Kovács kékfestő javaslatára a Mátrába vezető utat – a mai Mátrai utat –, 1939. november 5-től hivatalosan is róla nevezték el.³⁵

35 Hevesvármegyei Hírlap 1939. november 5. 1. old. Dr. Puky Árpád polgármester 20 éves jubileumára.

Minden pártpolitikán felülálló ember volt. Személyiségében a vallásos erkölcs alapvetően egy liberális lelki beállítottsággal párosult. Ő maga nem sokat változott, de a közélet a városban egyre jobbra tolódott. A saját kollégái, önkormányzati képviselő- és munkatársai buktatták meg végül, mivel nem volt németbarát, nem volt antiszemita, gátolta a nyilasok térnyerését. 1942. február 9-én a képviselőtestület – több mint 20 éves sikeres, látványos polgármesteri tevékenység után –, nyugdíjazza formailag „megrendült egészségügyi állapotára tekintettel”. A zsidórendeletek, gettózás idején óriása bátorsággal viselkedik, tüntetőleg eljár a Kereskedelmi Csarnokba, a „zsidó kaszinóba”, segíti a bujkálókat. Így 1944. október 15-ét követően neki is menekülnie kellett a nyilasok elől.³⁶

MEGHIVÓ

Dr. bizáki PUKY ÁRPÁD, Gyöngyös város polgármestere, folyó hóban üli polgármesteri működésének 20 éves évfordulóját.

Gyöngyös m. város képviselőtestülete, hogy polgármesterének két évtizedes működéséről megemlékezék,

1939 november hó 5-én $\frac{1}{2}$ 11 órakor a városháza tanácstermében

DISZKÖZGYÜLÉST

tart, melyre tisztelettel meghívom.

Gyöngyös, 1939 november 1.

főjegyző, polgármester h.

Közgyűlés után 13 órakor közebed a KIOSZK-ÉTERMÉBEN.

13. kép. Húsz éves polgármesteri működését köszöntő képviselőtestületi díszközgyűlés meghívója

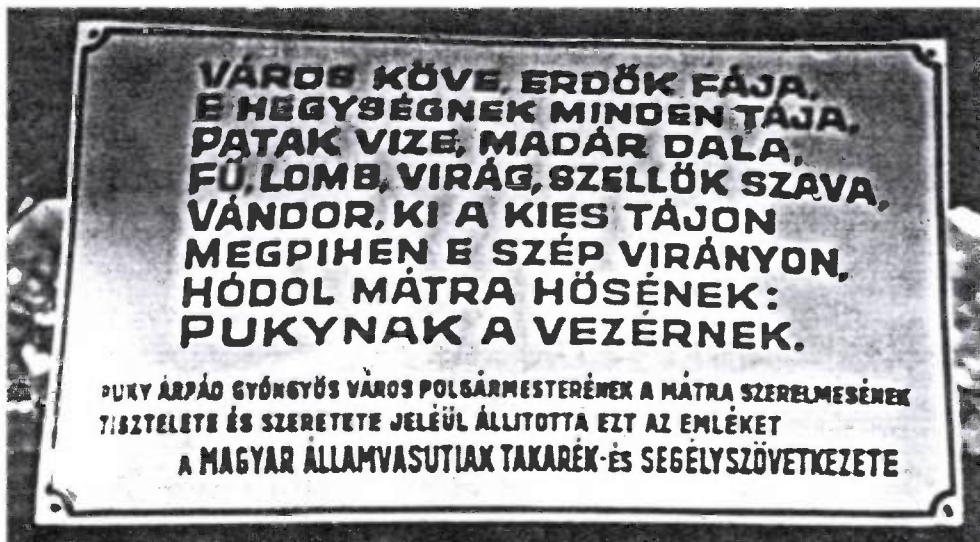
Újabb bujdosásból a front elvonulását követően tért meg. A világháború után az egész város szimpátiájától kísérve a városi Nemzeti Bizottság elnöke lett. Üldöztetésből megtérve olyan kifosztott és szegény, hogy kölcsönként ruhában és télikabátban vett részt a Nemzeti Bizottság ülésein.³⁷ Nem maga jelentkezett vezető szerepre, a hatóság felkérésére állt ismét munkába. A feladat számára már ismerős, most nem a tűzvész, hanem a front idején szétzilálódott várost kell újjászervezni, vezetni. A Nemzeti Bizottságban részt vevő valamennyi párt abban egyetért, hogy ily munkára Gyöngyösön leginkább Dr. Puky Árpád alkalmas. Még a londoni rádió magyar nyelvű adása is kitért a megnyugtató gyöngyösi fejleményekre.

36 Mátrai Lapok 1997. június 20. 6. old.

37 Dr. Wiltner Willibald szóbeli közlése

1945. január 19-én Londonból ezt jelentik: „Gyöngyös városában a rend teljesen helyreállt. A város vezetése a nemrég alakult Nemzeti Bizottság – élén dr. Puky Árpád, a város hosszú időn át volt érdemeket szerzett polgármestere, ki a német imperializmus ellen táplált érzelmei miatt az elnyomás idejében menekülni kényszerült – kezeiben van letéve. Gyöngyös népe bizonyosságot tett demokratikus felfogása mellett.”³⁸

A Gyöngyösön erőszakosan és arrogánsan terjeszkedő kommunistáknak ekkor meg nem elég szovjetbarát. 1945 nyarától a kommunisták állandóan vádaskodtak ellene. (Antiszemita volt, nyilas, az ÉME helyi elnöke, stb. szóltak a légbőlkapott vádak) Hiába igazolták őt a legkülönb szervezetek, egyesületek, személyek, féléves építőmunka után ismét távoznia kellett.³⁹

14. kép. Puky Árpád hajdanvolt emléktáblájának egyetlen fennmaradt felvétele

A kommunisták előbb tisztségeitől fosztották meg, majd 1952-ben a nyugdíját is elvonták. Ekkor már igen beteg. Polgármestersége alatt vagyont nem gyűjtött, szó szerint éheznek. Hosszas kórházi betegeskedése idején kölcsönként hálóinget használt, ajándékképpen kapott pizsamában halt meg.⁴⁰ „Fenntartásom szükségleteit tovább csökkenteni nem tudom, ez fizikai képtelenség” – írta segélykérő levelében. 82 évesen, szegényen, magárahagyottan halt meg 1959 júniusában. Sírja a felsővárosi temetőben található.⁴¹

Tanulmányom elején 1990-es írásom aktualitására hívtam föl a figyelmet, s azt idéztem. Most onnan ragadom ki a zárógondolatot is. „Neki nem állítottak emlékművet, nincs róla szobrunk. De hisz minnek is! A boldogult polgármester működésével és alkotásaival maga állított magának a városban emléket...”⁴²

38 A Londoni Rádió adásának szövegét idézi HORVÁTH László 1990. 45.

39 HORVÁTH László 1997/a. 6.

40 Dr. Berzetei László visszaemlékezése

41 Mátra Múzeum Történelmi Adattár 1162. 89.

42 HORVÁTH László 1990. 45.

Irodalom

- BACHÓ László, Dezséri
1938. A Gyöngyösi Alapítványi Közkórház története (1838–1938.), Gyöngyös
- BARCZA Imre–VIGYÁZÓ János (Szerk.)
1930. A Mátra részletes kalauza, Budapest
- CSÉPÁNY Pál, Tamasy
1913–19. Örök emlékezet könyve. Kézirat
- FEHÉR Miklós
1973. Mátra útikalauz, Budapest
- HANÁK Kolos
1897. Mátrai Kalauz, Gyöngyös
- HONTERT Rezső
1984. Az Alma Mater. In.: A Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium 1634–1984., Gyöngyös, 43–59.
- HORVÁTH László
1990. Az eltűnt idő ... In.: PATKÓS Magdolna–KOMENCZI Bertalan (Szerk.) Gyöngyösi Kalendárium 1990., Gyöngyös, 42–45.
1997/a. Puky Árpád munkássága In.: Mátrai Lapok 1997. június 20. 6. oldal
1997/b. Gyöngyösi zsidóság története a XX. században a vészorszakig. In.: HORVÁTH László (Szerk.) Mátrai Tanulmányok 1997., Gyöngyös, 261–299.
1998. Mátraalja CEBA Kiadó, Budapest
1999. A gyöngyösi katonai helyőrség 200 éve, Gyöngyös
- JUHÁSZ István
1996. Egy 48-as kormánybiztos élete, Karácsond
- LADÁNYI Miksa (Szerk.)
1936. Hevesvármegyei ismertető és adattár, Budapest
- MISÓCZKI Lajos
1997. Dr. Puky Árpád és a Mátra turizmusa. In.: Új Hevesi Napló 1997. december, Eger, 28–30
- MOLNÁR József
1999. Címképünk dr. Puky Árpádot, Gyöngyös polgármesterét (1919–1942) ábrázolja In.: Gyöngyösi Műsor – Január, Gyöngyös, 17–24.
- PÁSZTOR József
1929. A Mátra útikalauz, Budapest
- SZÉKELY Jenő
1931. Gyöngyös megyei város újjáéledése. In.: Békássy Jenő (Szerk.) Heves vármegye újjáépítése Trianon után, Budapest, 130–161.

Die Tätigkeit des Bürgermeisters Dr. Árpád Puky

Das ganze Land lag im Herbst 1919 ruiniert, "geschmälert", zugrunde gerichtet. Nach dem grossen Brand im Jahre 1917 zeigte sich all das in Gyöngyös in gesteigertem Masse. Nach dem Abzug der rumänischen Besatzung wurde am 18-ten November 1919, Árpád Puky zum Bürgermeister von Gyöngyös gewählt. Früher arbeitete er in der Stadt als Anwalt, und sein guter Ruf wurde von der Stadt mit Vertrauen und mit dem Bürgermeisterstuhl honoriert.

Árpád Puky wurde am 1-sten Juli 1877 in Eger geboren. Seine Mittelschulen machte er in Eger und Kásmark, die Juristische Akademie absolvierte er in Eger, und sein Advokatendiplom machte er in Budapest. Danach kam er nach Gyöngyös, und 1915 wurde er zum 10-ten Honvéd-Infanterieregiment einberufen, und diente in Serbien. Im November 1918 wurde er als Oberleutnant entlassen und kehrte zu seinem Unglück nach Gyöngyös zurück. Während der Kommune wurde er nämlich mit 14 Bürgern aus Gyöngyös als Geisel festgehalten.

Der 42 Jährige Bürgermeister stellte sich an die Spitze der Stadt und übernahm keine kleinere Aufgabe als eine Stadt aus dem Trümmern zu bauen, die erloschenen Wirtschaftsquellen wieder aufzudecken, und das zerrissene Gemein- und Privatgut wieder auf die Beine zu stellen.

Der Bürgermeister sah ein, das die Bevölkerung nicht mehr Almosen sondern Arbeitsmöglichkeiten braucht. So schufen die von ihm veranlassenen und unterstützten öffentliche Bauten und Strassenbauarbeiten zahlreiche Arbeitsmöglichkeiten. So ist wieder Leben in die Trümmer gezogen, und die Lücken begannen zu verschwinden.

Das brennendste Problem war das Wasser. Während der Trockenheit im Sommer versiegten die Quellen von Gyöngyös, und dessen Folge waren die regelmässigen Grossbrände. Die 1927 fertig gewordenen Wasserwerke wurden in Ungarn einer der modernsten städtischen öffentlichen Bauten. Gyöngyös war dem Feuer nicht mehr ausgeliefert.

Nach der zielgerechten Arbeit der städtischen Behörde wurde die Wohnungsnot gebannt. Die staatlichen und die 60 städtischen Kleinwohnungen, die Unterstützung der Baueigentümer, und die Bauarbeiten auf den, nach der Agrarreform und den Feueropfern verteilten Grundstücken, sowie die Stadtbaupläne, die neuen Strassenamen und Hausnummern änderten den alten Dorfcharakter der Stadt. Die persönlichen und selbstlosen Anstrengungen des Bürgermeisters auf dem Gebiet Elektrifizierung der sich entwickelnden Stadt brachten Erfolg. Eine ganze Reihe von öffentlichen Gebäuden, und das Einrichten von zahllosen Parkanlagen, neue Strassen und die Regulierung des Bachbeckens sind mit seinem Namen verbunden.

Von den Sozialen- und Gesundheitsinstitutionen sind die Tuberkulose- und Geschlechtskrankenfürsorgestellen ihm zu verdanken. Er führte die kostenlose Augen- und Zahnuntersuchung sowie Behandlung für Kinder ein, und brachte die Kinderkrippe und den Schulhort zustande.

Sein grosser Traum war Gyöngyös und die Mátra zum landesweit bekannten und anerkannten Kurort zu machen. Damit hätte sich die Stadt nicht nur Ruf, sondern eine bedeutende Einnahmequelle erschaffen, da sich die Bedeutung der Mátra stark veränderte. Die früheren Erholungszentren gerieten ausserhalb der Staatsgrenze. Bewiesen ist, dass die initiative und führende Rolle von Árpád Puky die Mátra zum Heil- Erholungs- und Wintersportort entwickelte.

Er war parteilos, und stand über alle Parteipolitik. Da er kein Freund der Deutschen war, wurde er am 9-ten Februar 1942 – nach mehr als 20-jähriger Bürgermeistertätigkeit – von dem Stadtrat pensioniert. Nach dem Weltkrieg, begleitet von der Sympathie der ganzen Stadt wurde er der Präsident des städtischen Nationalcomittees. Dafür war er aber nicht genug Sowjetfreund. Zuerst wurde er von den Kommunisten seines Amtes enthoben, dann wurde ihm 1952 auch seine Rente entzogen. Im Sommer 1959 im Alter von 82 Jahren starb er arm und verlassen. Sein Grab ist in dem Oberstädtischen Friedhof zu finden.

HORVÁTH LÁSZLÓ
Mátra Múzeum
H-3200 Gyöngyös
Kossuth u. 40.